

בבית הדין לאתיקה של מועצת העיתונות
גב' דורית שריד, גב' עליזה ז'ק, ואב"ד עו"ד יגאל בורוכובסקי

בעניין שבין: "הצלחה" התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת (ע"ר)
על ידי ב"כ עו"ד אלעד מן

(לחלן: "המתלונן")

- נגד -

- לבין:
1. חברת ידיעות אינטרנט ותקשורת דיגיטלית בע"מ
(אתר האינטרנט "Ynet")
 2. חברת עיתון ישראל היום בע"מ
 3. חברת ידיעות אחרונות בע"מ
 4. חברת בשבע "השבועון לציבור הדתי בע"מ"
 5. חברת מעריב - הוצאת מודיעין בע"מ
 6. חברת ג'רוזלם פוסט בע"מ

(לחלן: "הנילונים")

החלטה

כללי ותיאור התלונה בתמצית

1. לפנינו תלונת תנועת הצלחה לקידום חברה כלכלית הוגנת. תגובות לתלונה הוגשו ביום 29.6.17 על ידי נילונים 1 ו-3, וביום 11.9.17 על ידי נילון 2. יתר הנילונים בחרו שלא להגיב לתלונה ואולם, אין בבחירתם להוות מחסום בפני בית הדין לאתיקה, לדון בתלונה.
ביום 13.9.17, התקיים דיון בנוכחות המתלוננת בלבד. יתר הנילונים שהגיבו, ביקשו להסתפק בתגובתם הכתובה.
2. התלונה קובלת כנגד תופעה רחבה, לטענת המתלוננת: סקרים אשר מדווחים בעיתונות דבר יום ביומו, נערכים על האוכלוסייה היחודית בלבד. לטענת המתלונן דיווח סקרים בדרך זו מהווה הדרה של חלק מהאוכלוסייה הרלוונטית מן המרחב הציבורי-עיתונאי, ומהווה הפרה של סעיפים 14, 2, 3(A), 4(A), 6(A) ו-6(D) לתקנון האתיקה של מועצת העיתונות.
3. המתלוננת צירפה 8 דוגמאות לפרסומים אודות סקרים כאמור מתוך חלק נכבד מהעיתונות הישראלית: ידיעות אחרונות, Ynet, "ישראל היום", בשבע, מעריב וג'רוזלם פוסט, וטענה כי המדובר בתופעה רחבה ושגורה.

תיאור הכתבות ותגובות הנילונים

אתר Ynet

4. טענת המתלונן כנגד אתר Ynet עניינה פרסום מיום 23.1.17 אודות סקר שבוצע על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי, אשר בין היתר הגיע למסקנה כי הציבור היהודי בישראל תומך בפתרון 2 המדינות, מוכן לפינוי התנחלויות ומוטרד מהאיומים הפנימיים.

האתר מפנה את תשומת הלב כי בפסקה השניה לפרסום ניתן גילוי נאות כי הנתונים מתייחסים לאוכלוסייה היהודית בלבד, וכי גילוי דומה שולב בכל אחד מתריסר התמונות והגרפים ששולבו בכתבה.

כמו-כן, טוען האתר כי המדובר בדיווח על סקר שבוצע על ידי גורם חיצוני ולא על ידי העיתון עצמו – ומכאן שהעיתון, כפי חובתו, דיווח על מציאות קיימת ולא יצר אותה. לאתר אין תפקיד לטענתו בעריכת סקרים, ניתוחם או התוויית הכללים הסטטיסטיים והאחרים הקשורים בו – ואין ליתן לו תפקיד כאמור. יתר על כן, בגוף הכתבה נאמר כי סקרים מעמיקים יותר הכוללים גם את האוכלוסייה הערבית יוצגו בכנס המכון בשלב מאוחר יותר.

עיתון "ידיעות אחרונות"

5. ביום 7.2.17, פרסם במוסף "ממון" של "ידיעות אחרונות" דיווח אודות סקר שנערך על אופי שימוש בסיסמאות ממוחשבות, אשר כלל את האוכלוסייה היהודית בלבד.

העיתון טוען כי הסקר נערך על ידי גורם שלישי (Ipsos עבור google) ולא עבור העיתון. העיתון דיווח על סקר קיים – תיינו שיקף את המציאות, ולא יצר אותה. אי דיווח היה גורם לחובה אתית להסתיר מהציבור עובדות חשובות שיש בהן עניין ציבורי, ומכאן שאין לפרש חובה אתית בדרך המביאה לתוצאה זו. הפרסום כלל גילוי נאות כי המחקר נערך בהשתתפות אוכלוסייה יהודית דוברת עברית בלבד.

6. פרסום נוסף בוצע ביום 31.1.17 בעיתון ידיעות אחרונות באשר ליעד התיירות המועדף על ישראלים. גם במקרה זה דווח על סקר שבוצע על האוכלוסייה היהודית בלבד.

גם במקרה זה טוען העיתון, כי משעה שהסקר נערך על ידי גורם חיצוני – והעיתון רק מדווח עליו, יש לחפנות את הטענות להדרה, אם קיימות, כנגד עורך הסקר ולא כנגד העיתון. העיתון יצא ידי חובתו במתן גילוי נאות בפסקה הראשונה בה צוין במפורש כי הסקר נעשה על האוכלוסייה היהודית הבורגת בישראל בלבד.

7. העיתון מדגיש בתגובתו, והדברים חשובים לענייננו, כי ככלל, בסקרים המוזמנים על ידי העיתון נוהג העיתון לכלול את כלל המגורים, לרבות המגור הערבי.

עיתון "ישראל היום"

8. התלונה כנגד עיתון "ישראל היום" עוסקת ב-4 פרסומים:

פרסום מיום 1.5.17 בו נקבע בכותרת המשנה כי 89% מתושבי המדינה גאים להיות ישראלים ו-69% אומרים: "טוב להיות כאן" – כאשר למעשה הסקר נערך בהשתתפות האוכלוסייה היהודית בלבד. העיתון משיב כי העובדה כי הסקר נערך על מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית היהודית הבוגרת נכתבה במפורש בגוף הכתבה.

פרסום מיום 22.2.17 דיווח על סקר האוכלוסייה היהודית באשר לחנינת מר אלאור עזריה. גם בהקשר זה טוען העיתון להגנתו כי דווח במפורש שהסקר נערך בהשתתפות 500 מרואיינים מהאוכלוסייה היהודית בלבד.

פרסום בישראל היום וכן בעיתון "בשבע" מיום 9.2.17 המדווח על סקר של חברת מאגר מוחות בעבור כנס ירושלים – על פיו "רוב הישראלים מאמינים שהנשיא טרמפ יעביר את שגרירות ארה"ב לישראל" ובידיעה נוספת בעיתון "בשבע" דווח על יסוד אותו הסקר כי מרבית הציבור הישראלי אינו בשל לראש ממשלה דתי. כאשר למעשה הסקר נערך בהשתתפות האוכלוסייה היהודית בלבד. בהקשר זה טוען העיתון כי הסקר לא נערך על ידי "ישראל היום" וממצאיו רק דווחו בעיתון.

פרסום מיום 4.1.17 דיווח כי רוב הציבור הישראלי תומך במוען חנינה, כאשר הסקר סקר את הציבור היהודי בלבד. גם בהקשר זה טוען העיתון כי נתן גילוי נאות בגוף הכתבה כי הסקר מבוסס על מדגם מקרב הציבור היהודי בלבד. סקר זה דווח גם באתר mgz והתיימר להציג את עמדות ה"ציבור הישראלי".

עיתון 'גרזולם פוסט'

9. המתלוננת מלינה על פרסום מיום 12.1.17 דיווח על עמדות הציבור למועמדים להחלפת נתניהו, ועמדות כלפי נשיא ארצות הברית היוצא ברק אובמה, נדגמו יהודים בלבד, כאשר העיתון מוסיף ומטעה בכותרת כי המדגם משקף את עמדות "הישראלים". אותו סקר עצמו דווח באתר מעריב.

דיון והכרעה

גילוי נאות

10. מן הקל אל הכבד: חלק מן התלונה היא הטענה השגורה בתלונות לבתי הדין, כי הפרסום מטעה בכלל ובכותרתו בפרט. לפי הטענה, הפרסומים מציגים בפני ציבור הקוראים מסקנות

בנוגע לדעת "הישראלים" או "הציבור" כאשר בפועל לא נשאלו הישראלים אלא היהודים בלבד.

עיקר הגנתם של הנילוויים בהקשר זה היא בטענה שברוב המקרים צוין בגוף הפרסום גילוי נאות כי הפרסום מתבסס על מדגם מייצג של הציבור היהודי בלבד.

אין בידנו לקבל טענה זו.

11. פשיטא כי במקרים בהם לא ניתן גילוי נאות כלל לעובדה שהסקר כלל את האוכלוסייה היהודית בלבד – יש בכך משום עבירה אתית, בין היתר, על סעיף 4 לתקנון. כזו היא הכתבה של עיתון "בשבע" מיום 9.2.17. בהתאם, **אנו מרשיעים את "בשבע" בעבירה על סעיף 4 לתקנון בשל הפרסום המטעה ללא גילוי נאות.**

כותרת מטעה – או כותרת תמציתית, בצידה גילוי נאות?

12. ברוב המקרים, כמפורט לעיל, ניתן גילוי בגוף הכתבה לעובדה כי הסקר מבוסס על מדגם של האוכלוסייה היהודית בלבד. המתלוננת טוענת כי אין בגילוי בגוף הכתבה כדי לרפא את החטעיה הגלומה בכותרת הכתבה.

13. האבחנה בין כותרת כתבה ובין גוף הכתבה, העסיקה רבות את בתי הדין, כמו גם את בתי המשפט.

ממעוף הציפור, ניתן להבחין בין כותרות אסורות ומותרות על ידי שימוש בשני מבחנים: מבחן העיקר והטפל, ומבחן ההתרשמות הנאמנה.

מבחן העיקר והטפל: ברור כי לא כל המידע הכלול בגוף הכתבה – אפשר שייכלל בכותרת, או בכותרת המשנה. על הכותרת להיות תמציתית בת מלים ספורים, ובהכרח תציג אמת חלקית ושטחית במידת מה – ולא תיחשב בגין כך כותרת מטעה. כותרת הכוללת את העיקר – תיחשב, אם כך, כותרת ראויה, גם אם לא כללה פרטים רבים המפורטים בגוף הפרסום.

מבחן ההתרשמות הנאמנה: עמדנו לעיל על כי הכותרת, מטבעה, מייצגת אמת חלקית, תמציתית ושטחית – ועם זאת, עליה לייצג אמת ולייצר אצל הקורא רושם נאמן של אותה אמת. בשל חשיבותה (ומתוך הידיעה כי אנשים רבים ייחשפו לכותרת בלבד) יש להיזהר בניסוח הכותרת זהירות רבה פן תיכלל בה הטעיה. כותרת שגויה ומטעה, אינה יכולה להירפא מתיקון השגיאה בגוף הכתבה.

14. האבחנה בין שני המבחנים אינה תמיד קלה. מהו טפל אותו ניתן לחשמיט, ומהי השמטה המגיעה כדי הטעיה – הינן שאלות המתערבבות זו בזו פעמים רבות.

מבחן משנה אחד המאפשר לחדד את האבחנה – היא השאלה אם בכדי לייצר את הרושם הנכון והמדויק היה צורך להרחיב באופן משמעותי את הכותרת. אם יש להשיב בחיוב – יש בכך משום סממן כי תכלית הכותרת המקוצרת היא הדגשת העיקר, ולא הטעיה. אם מאידך, ניתן היה לנסח כותרת קצרה באותה המידה, ולהעביר מסר מדויק ולא מטעה – קל יהיה יותר להגיע למסקנה כי המדובר בכותרת מטעה.

15. בענייננו, ולדעתנו, נכשלות מרבית הכותרות בשני המבחנים גם יחד. המדובר בכותרות מטעות, וכי מקור החטעיה אינו נובע מהניסיון לתמצת את העיקר.

הצגת בכותרת של עמדת "הישראלים" "תושבי ישראל" או ה"ציבור", כאשר הלכה למעשה מדובר בעמדת מדגם ה"יהודים" – פשוט מטעה. לא היה כל קושי לומר במפורש בכותרת כי מדובר בעמדת ה"יהודים". לא היה כל צורך להאריך את הכותרת על מנת לדייק. מכאן, שהרושם המטעה העולה מן הכותרת – אין מקורו בניסיון לתמצת את העיקר.

16. ניסינו להעריך, כמיטב יכולתנו המוגבלת, מדוע אם כן בחרו באופן עקבי העורכים לנסח את הכותרת בדרך המעוררת רושם מטעה כאילו כלל הישראלים נדגמו ולא היהודים בלבד? הנילוונים לא סיפקו לתופעה זו כל הסבר. רוצים אנו להניח לטובתם של עורכי הנילוונים כי המוטיבציה להטעיה במקרה זה הייתה דווקא חיובית ומונעת מניסיון שלא לייצר רושם גזעני או רושם של אפליה: מדמים אנו עורך עיתון ערכי המנסה לחבר כותרות מדויקות – ותוצאת ניסיונו מביאהו בעל כורחו למצב בו כותרת העיתון זועקות דרך קבע "היהודים חושבים" "היהודים רוצים" (בין אם הדבר רלוונטי לנושא הכתבה ובין אם לאו) תוך התעלמות שיטתית מדעתו של הציבור הערבי. עורך ערכי כזה, אפשר שיזוע אנה ואנא בכיסאו בחוסר נחת – הרושם הכללי העולה מעיתון כזה הוא רושם של הדרה. בצר לו – והואיל ואין בידיו נתונים באשר לכלל הציבור, והוא סבור כי מדובר במידע שיש לציבור עניין בו – דרכו של העורך לצמצום "נראות ההדרה" מחד ולפרסום תמידע מאידך – היא לדחוק את המידע אודות ההדרה מכותרת הכתבה לשוליה. כך משדרת כותרת ממלכתיות ("הישראלים", "הציבור") ואילו בשולי הכתבה, משל מצוות אנשים מלומדה, נכתב גילוי נאות אודות העובדות כחוייתן מבלי שהדבר דוקר את העין.

בין אם זו הייתה תכלית הכותרות המטעות ובין אם לאו – הרי שאין לכותרות מטעות מקום. במקרה בו ניתן להצדיק ביצוע או דיווח על סקר הכולל יהודים בלבד – יש להכתירו בכותרת אמיתית "היהודים תומכים ב...". מקום בו אין מקום לדיווח על עמדת היהודים (ועל כך לחלו) וודאי שאין מקום לרפא את הפגם בכותרת המטעה את הקורא לחשוב כאילו המדובר בעמדת כלל הישראלים.

17. בהתאם לאמור לעיל אנו מרשיעים את הנילוגים שיפורטו להלן בעבירה על סעיפים 4(א) ו-6(ד) לתקנון האתיקה וקובעים כדלקמן:

א. עיתון ישראל היום פרסם כותרת משנה מטעה בכתבה מיום 1.5.17: "89% מתושבי המדינה גאים להיות ישראלים ו- 69% אומרים "טוב להיות כאן". ואיך מתכננים הישראלים לחגוג? 62% במגל המסורתי עם משפחה וחברים ו - 15% בטיול בארץ. כאשר הסקר נערך על תושבים יהודים בלבד אין ליחס את מסקנותיו ל"תושבי המדינה" או ל"ישראלים" אלא ליהודים.

ב. עיתון "ידיעות אחרונות" פרסם כותרת משנה מטעה בכתבה מיום 7.2.17: "סקר: הישראלים משתמשים בסיסמאות צפויות מדי באינטרנט". הלכה למעשה הסקר התייחס ליהודים בלבד, ועל העיתון היה לתת לכך ביטוי בכותרת ("סקר: היהודים משתמשים...").

ג. עיתון ישראל היום פרסם כותרת ראשית מטעה בכתבה מיום 9.2.17: "סקר: רוב הישראלים מאמינים שטראמפ יעביר השגרירות לי-ם". הלכה למעשה הסקר דגם את היהודים בלבד, ועל העיתון היה לתת לכך ביטוי בכותרת ("סקר: רוב היהודים מאמינים..."), ועיין במשנתו של מ. בגין כפי שתובא להלן, וישומה במקרה זה המוכיח בראיה לאחור כי הרוב יכול גם לטעות...)

ד. אתר Ynet פרסם כותרת ראשית וכותרת משנה מטעה בכתבה מיום 23.1.17: "סקר: הציבור INSS מוכן לפינוי התנחלויות" ובכותרת המשנה: "בין תוצאות הסקר: הציבור תומך בפתרון 2 המדינות; מוכן לפינוי התנחלויות; מוטרד מהאיומים הפנימיים". הלכה למעשה לא נדגם "הציבור" אלא היהודים בלבד, ועל האתר היה לתת לכך ביטוי בכותרת ("סקר: INSS: היהודים מוכנים לפינוי...").

ה. מאידך, כותרת הידיעה מיום 21.1.17 באתר Jerusalem Post, הייתה 65% of Jewish Israelis say Pbama pro Palestinian, Trimp only 3%. ברור מהכותרת כי המדובר בסקר שנערך על אוכלוסיית היהודים הישראלים – ואין בכותרת כל הטעיה.

ו. כותרת הידיעה מאותו היום באתר Jerusalem Post: "Yair Lapid leads..." וחותרת באתר מעריב אשר דיווחה על סקר זה ("סקר הגירוזלם פוסט: לפיד המועמד המועדף להחליף את נתניהו") – אינם עולים לגדר הטעיה. בגוף הכתבה ניתן גילוי נאות באשר לעובדה כי הסקר נעשה על ישראלים בלבד, ומנגד מכותרת הכתבה לא ניתן רושם הפוך.

18. ודוק: חשוב להדגיש, מסקנתנו בפרק זה עומדת בפני עצמה, ומנותקת מחלקיה האחרים של החלטתנו. גם במקרים בהם יש מקום לפרסום סקר שאינו מתייחס לציבור הערבי – אין להטעות את ציבור הקוראים, ויש לשקף נאמנה כי מדובר בעמדותיו של הציבור היהודי בלבד.

האם פרסום סקרים הכוללים מדגם של הציבור היהודי בלבד מהווה עבירה אתית?

19. עד כאן שוליה ה"רגילים" של התלונה. אולם לוז התלונה בטענה כי אסור בכלל, או למצער בדרך כלל, לפרסם סקרים על הציבור היהודי בלבד. טענה זו עומדת בעינה לדעת המתלוננת – אפילו מגלה העיתון גילוי נאות כי המדגם נערך על יהודים בלבד, ואפילו מדויקת הכותרת דיוק רב.

20. בסיס התלונה בסעיף 14 לתקנון האתיקה של מועצת העיתונות, אשר תוקן לאחרונה. מפאת חשיבותו יובא נוסח הסעיף כלשונו:

"לא יפרסמו עיתון ועיתונאי דבר שיש בו משום הסתה או עידוד לגזענות או לאפליה פסולה ולא יזירו ו/או יפלו על בסיס גזע, מוצא, צבע עור, עדה, לאומיות, דת, מין עיסוק, נטייה מינית, מחלה או נכות גופנית או נפשית, אמונה או השקפה פוליטית ומעמד חברתי-כלכלי." (ההדגשות כאן, וביתר המסמך – אינן במקור).

התיקון התקבל לאחרונה בשנת 2016. עיון בפרוטוקולים ישיבות האסיפה הכללית מעלה כי נושא הסקרים, הכוללים את הציבור היהודי בלבד, הועלה באספות, והיווה אחד ממקורות התיקון. עם זאת, בחרה האסיפה הכללית, בעצת כבי הנשיאה, לאשר נוסח כללי האוסר הדרה, ללא אזכור ספציפי של נושא הסקרים; מתוך הערכה כי טוב שהפרשנות הפרטיקולרית של האיסור הכללי, תיעשה על ידי בתי הדין.

בין היתר עולה מהפרוטוקולים טענה (שלא הועלתה על ידי הנילונים) כי דגימת הציבור היהודי אינה נובעת מאפליה אלא משיקול כלכלי: בגלל הבדלים בממוצע השימוש באינטרנט בין הציבור היהודי לציבור הערבי, סקרים הכוללים את הציבור הערבי נעשים במתודולוגיה אחרת ויקרה יותר. לכן עיתונים וגופים מסחריים מסתפקים בצוק העיתים בסקרים הזולים יותר הכוללים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בלבד. קיימת מחלוקת בשאלת היקף פער המחירים, וטענה כי זה קטן משהיה בעבר. אין בפנינו ראיות בהקשר זה, ולפיכך לא נוכל לקבוע ממצאים. עם זאת, נכונים אנו לחניח לצורכי החלטה זו כי תכלית הכללת הציבור היהודי בלבד בסקרים היא כלכלית, ואינה נובעת ממניעים גזעניים. אין צריך לומר – כי במקום בו אין זה המצב – המדובר בעבירה אתית חמורה.

21. להגנתם בחקשר זה טענו הנילונים מספר טענות ונדון בהם דבר דבור על אופניו:

עמדתו של הציבור היהודי ראויה לפרסום הואיל ויש בה עניין ציבורי

22. טוענים חלק מהנילוניים בחלק מהפרסומים כי עמדתו של הציבור היהודי כשלעצמה, חשובה – ויש עניין ציבורי בפרסומה. עמדה המחייבת עיתון שלא לפרסם מידע חשוב שיש בו עניין ציבורי – חותרת תחת תכליתו של העיתון. מנגד טוענת המתלוננת כי כל פרסום של עמדת הציבור היהודי מהווה בכל מקרה הדרה לא ראויה של הציבור הערבי.

23. אין בידנו לקבל בהקשר זה את עמדת המתלוננת.

בציבוריות הישראלית קיימים נושאים בהם ניטשת מחלוקת קשה בין הציבור הערבי והציבור היהודי (ובין חלקי הציבור היהודי ובין עצמו). עמדתם של חלקים מהציבור רלוונטית ומעניינת – כל עוד רלוונטי הדבר לנושא הכתבה.

כך לדוגמה, חשוב להבין מה עמדתם של תושבי תל-אביב בקשר עם סגירת עסקים בשבת בעיר תל-אביב (וסקרים בהקשר זה הוצגו לאחרונה לבית המשפט העליון – ואיש לא טען כי תושבי "רמת גן" הופלו לרעה עקב כך). בכתבה המבקשת להבין לעומקם את נושא החטרדות המיניות – מדגם העוסק בתחושותיהן של נשים בלבד לגיטימי. בכתבה העוסקת בניסיון לרדת במשקל – סקר הכולל את דעתם של אנשים הסובלים מעודף משקל בלבד – מתבקשת, וכדאי.

בדומה בסוגיית צבא, ביטחון, הסדרי שלום ועוד – קיים עניין ציבורי לדעת מהי עמדתו של הציבור היהודי (ובדומה קיים עניין ציבורי לדעת מהי עמדתו של הציבור הערבי – בנפרד מדעת כלל הישראלים). להבדיל, באשר לעד התיריות המועדף, טעמים צרכניים ושאלות ציבוריות כלליות – אין בדרך כלל הצדקה עניינית לדגימת הציבור היהודי בלבד.

אם כך, כל עוד קיימת הצדקה עניינית לפרסום סקר הכולל את דעתם של היהודים בלבד – אין למנוע את העיתון מפרסומו.

24. ומן הכלל אל הפרט. בכתבה העוסקת בפינוי התנחלויות, ובתמיכה בפתרון שתי המדינות (כתבה מיום 23.1.17 בעיתון Ynet) – קיימת הצדקה עניינית וציבורית לבחינת עמדת הציבור היהודי. עמדתו של רוב הציבור הערבי בהקשר זה ידועה, ובבחירת העיתון יכול לדרוש על עמדות הציבור היהודי – אין משום הדרה של הציבור הערבי.

בדומה, במקרה של תנינת החייל אלאור אזריה (כתבה מיום 4.1.17 בעיתון בעיתון ישראל היום) – אשר הורשע בחריגת מתבל לאחר נטרולו – קיים עניין ציבורי בהבנת עמדת הציבור היהודי בהקשר זה במובחן מעמדת הציבור הערבי. המדובר בנושא פוליטי, כאשר רובם

המכריע של הערבים מזוהים פוליטית באופן המאפשר להעריך את עמדתם בסוגיה זו – וממילא אין לומר כי הניסיון להבין את עמדת הציבור היהודי – מהווה כשלעצמו אפליה או הדרה של הציבור הערבי.

25. ניתן לטעון כי האבחנה הנהוגה בציבוריות הישראלית גם בנושאים אלו, והניסיון לגבש "רוב יהודי" להכרעות דרמטיות – הוא כשלעצמו אינו ראוי – הרי כולנו ישראלים, וכולנו חולקים שותפות גורל ומושפעים מתוצאות מעשינו. עמדה ערכית זו, אינה משקפת את הציבוריות הישראלית העכשווית. חלק גדול מספיק מהציבור מעוניין לדעת מה עמדת הציבור היהודי. כפי שהדגיש ידיעות אחרונות בטיעונו בהקשר אחר והדברים מקובלים עלינו – תפקידו של עיתון לשקף מציאות ולא ליצור אותה. אפילו יש הסבורים כי ראוי העמדה האמורה כחזון (יש שיגידו חזון אחרית הימים), הרי ש"לא בשמיים היא" (תלמוד בבלי, בבא מציעא, נט, ב) וכל עוד אין זה המצב בישראל – מחויב העיתון לדווח מה שיש בו עניין לציבור, ולא מה שמאן דהוא חושב שראוי שיהיה בו עניין לציבור.

גם לכלל זה גבולות ידועים (וכדוגמה לחריג ניתן לתת את התנגדות העזה של העם היהודי למתן במה לדברי בלע אנטישמיים בכלי תקשורת, אפילו קיים ציבור ש"יש לו עניין" לצרוך דברי בלע אלו) – אולם איננו חושבים שפרסום סקרים של הציבור היהודי בהקשרים בו חלקים נרחבים בציבור חושבים כי הדבר רלוונטי – נופל לגדר החריג ולא הכלל. הכרעה אחרת, הייתה מביאה אותנו להפוך את העיתונים והעיתונאים לקומיסרים לענייני "דעות נכונות" או "ראויות" – תוך סתירה בוטה לתופש הביטוי והדעה, ותוך העדפת ערכיהם על פני ערכיו של חלק נכבד מהציבור.

האם מותר לפרסם סקר שעורך גורם חיצוני בקרב היהודים בלבד – גם במקרה בו לא קיימת הצדקה עניינית לאבחנה?

26. ידיעות אחרונות מסכימים כי במקרה בו עורך העיתון את הסקר בכוחות עצמו, עליו לדאוג "בכלל" לכך שהסקר יכלול גם את הציבור הערבי – ויש לשבח אותם על כך (בעיקר באווירה עיתונאית המצטיירת בה הכלל הוא פרסום סקרים שאינם כוללים את הציבור הערבי מטעמים כלכליים). המתלונן דיווח על עמדה דומה של עיתון "ישראל היום".

עם זאת, טוענים הנילונים כי במקרה בו נערך הסקר על ידי צד שלישי, ותפקידם מתמצא בדיווח אודות הסקר – אין הם אחראים, ואין ביכולתם להשפיע על דרך עריכת הסקר. מתפקידם לדווח, כל עוד יש בסקר עניין ציבורי. דיווח על סקר כזה משקף מציאות ולא יוצר אותה. עמדה אתית האוסרת דיווח על סקר של צד שלישי מביאה לדעת הנילונים לכדי אבסורד: היא מחייבת עיתון לחסות מידע אמין שיש עניין לציבור לדעת אותו. לדעת הנילונים, גם במקרה בו קיימת טענה לתדרה – יש להפנות את הטענה לעורך הסקר ולא לעיתון המדווח.

27. המדובר בטענה שובת לב בקריאה ראשונה. במהלך הדיון הקשנו על ב"כ המתלוננת ושאלנו מה הנפקות בין דיווח על סקר (מדיר ומפלה לפי הטענה), ובין דיווח על ארגון ימין קיצוני גזעני, או להבדיל ארגון טרור. הרי אין ציפייה כי עיתון ידווח רק על עובדות התומכות באגידה עמה המקובלת על עורכיו במישור הערכי, או על רוב הציבור – ולהפך, עיתון שכך נוהג, אינו עיתון אלא פמפלט, ואין ציבור קוראיו יכול לקוות לחיחוש למציאות על כל פניה. עיתון ראוי, מקפיד על הפרדה בין כתבות המדווחות על עובדות, ובין טורי דעה פובליציסטיים (וחדבר מתחייב גם מכללי האתיקה).

על כך השיב ב"כ המתלוננת תשובה עמה התקשינו להתמודד: אין חולק על האבחנה בין האתיקה של המדווח, ואחריות המדווח – אלא שבמקרה בו המדווח מדווח באופן קבוע ושיטתי בדרך מסוימת (בענייננו סקרים הכלליים רק את הציבור היהודי) אין הוא יכול להתנער מתפקידו כמתווד מציאות, וכמאסדר של הזירה הציבורית, ולא רק כמתאר אותה.

28. העובדה כי נטען בפנינו (ולא הוכחש) שסקרים המבוססים על יהודים בלבד הם הכלל – הופכת את הכרעתנו לקשה משני צידי המתרס.

אם נכריע שאין לפרסם סקרים כאלו – ממילא ברור כי יהיה קושי רב ביישום ההחלטה, למצער בטווח הקצר – הואיל ורוב הידיעות המגיעות למערכות העיתונים כוללות סקרים כאלו דווקא. עיתון אשר יבקש לדקדק בחובותיו האתיות – יימצא בחיסרון, וקוראיו לא ייחשפו לחלק ניכר מהידיעות.

מאידך, ובסופו של דבר סברנו כי זה העיקר, העובדה כי עמדתו של ציבור שלם מודרת דרך קבע ממרחב השיח הציבורי והעיתונאי – הופכת את ההזרה לקשה, בלתי נסבלת ומחייבת התערבות.

29. קביעת הנורמה האתית, אינה יכולה להיות מנותקת מעולם הערכים המקובל במדינת ישראל. אלא שדווקא בהקשר זה נראה כי קיימת הסכמה ערכית רחבה שעלינו לשאוף לחברה המכבדת את זכויות חמיעוטים, כי דעתם של המיעוטים חשובה וכי יש להם תפקיד חשוב בבניין המדינה והחברה.

עמדו על כך האבות המייסדים במגילת העצמאות:

"מדינת ישראל... תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת גזע ומין... אנו קוראים – גם בתוך התקפת הדמים הנערכת עלינו זה חודשים – לבני העם הערבי תושבי ישראל לשמור על שלום וליטול חלק בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים." (שם)

וכיצד ניתן להגיע ליעד הנכסף בו לערבים אזרחי ישראל חלק עיקרי בבנין הארץ? לנסות ולוודא כי בכל מקום בו אין הדבר הכרחי – אין אנו מבדילים בין בני אדם, אלא מאחדים בינחם.

גם עיקר זה תוזה תוזה המדינה:

"אני וחברי לדעה אינם מבדילים בין בני אדם. אין אנו שואלים לדתו של אדם ולגזעו. יהא נא אדם בלבד - ומצא לנו" [כתבי הרצל, כרך א – החזון מדינת היהודים (אלטנוילנד), ספר שני: חיפה 1923 מגרמנית: שמואל פרלמן ודב קמחי, ירושלים: הספריה הציונית, תש"ך, עמ' 132].

נראה כי תוזה המדינה חזה בין היתר, את התיקון לתקנון האתיקה של מועצת העיתונות – והנחה את עורכי הסקרים שלא להבדיל בין בני אדם, ושלא לשאול אדם לדתו או לגזעו, ובדרך זו להגשים את צוואתו ("צוואתי לעם היהודי: התקינו את מדינתכם באופן שהזר ירגיש טוב בתוכם"), עניין היהודים – ספרי יומן, כרך ב, 1899.8.26, עמ' 131).

30. הכבוד וההדר למיעוט הערבי ולכל אזרח היו בבסיס ההגותי של הימין הפוליטי בישראל. הימין (ולא השמאל) קידש את חרות הפרט, וראה עיקר בחוסר אפליה מכל סוג.

הדברים מתבטאים עוד במשנתו של זאב ז'בוטינסקי אשר הדגיש את הכבוד וההדר שעלינו לייחס לכל פרט:

"המסקנה הראשונה מן ההנחה האומרת כי "כל אדם הוא מלך", היא, כמובן, שוויון אוניברסאלי: תמצית מלכותך או מלכותי שלי נעוצה בכך, שלא יתכן כי יהיה מישהו נעלה ממך או ממני מבחינת הדר-כבוד או מעמד" (ז'בוטינסקי, "השקפה על בעיות מדינה וחברה", עקרונות מנחים לבעיות השעה, עמ' 21).

ז'בוטינסקי המשיך והדגיש את חשיבות השפעת המיעוט הערבי על המדינה:

"במדינה היהודית יהיה צורך להגיע לצורת משטר, אשר בו המיעוט לא יהיה חסר-הגנה. מטרתה של הדמוקרטיה היא להבטיח למיעוט השפעה על מהלך העניינים של המדינה. סוף-סוף מיעוט אינו מורכב אלא מיחידים, שנבדאו "בצלם וכדמות אלוהים" ("השאלה התברתית", הירדן, 1938.10.21, מופיע גם בתוך עולמו של ז'בוטינסקי: מבחר דבריו ועיקרי תורתו, כינס והאיר: משה בלע, תל אביב: מכון ז'בוטינסקי, 1972, עמ' 67).

ברור כי בכדי לחבטיח השפעה על מחלך ענייני המדינה כמצוות זיבוטינסקי, תיביים תחילה לחתעניין בדעתו של המיעוט.

31. עשרות שנים לאחר דברים אלו, הדגיש מנהיג הימין דאז, וראש הממשלה לימים, **מנחם בגין**, את החשיבות הרבה שיש לדעות המיעוט תוך הדגשת חשיבות עמדתו של ה"גוי" כדבריו, במאמרו "אחד לגוי ואחד לעברי?":

"הצדק אינו שוכן בקרב המספרים הרבים; לעתים הוא בוחר לו את משכנו דווקא בקרב המיעוט הדל... עתה ניתן גם לעמנו לחזות מבשרו, כי "רוב" אין פירושו "צדק", כי ביער של ידיים לאו דווקא צומחים עצי האמת" (מתוך: חרות. 'אחד לגוי ואחד לעברי?'. מנחם בגין. עמ' 2. 06/08/1954).

וכיצד נדע מהי דעתו של המיעוט, שמנחם בגין השכילנו כי עשוי להיות צודק, מקום בו דעתו כלל אינה מתפרסמת דרך קבע בסקרי דעת קהל הנערכים ומתפרסמים תדיר (והפכו זה מכבר חלק עיקרי מהעיתונות בימנו).

32. ולצד אידיאלים נעלים אלו – עמודי האש והעשן אשר ציוונו האבות המייסדים – המציאות דהיום היא כי בסוגיות פוליטיות של שלום וביטחון - במרחב השיח הציבורי ניתן ביטוי בדרך כלל בעיקר לתפיסותיו של הרוב היהודי. גם בתחום הסקרים, עמדנו לעיל, כי בהקשרי שלום וביטחון (ובהקשרים נוספים בהם יש הצדקה עניינית) אין אנו רואים אפשרות לאסור על דיווחים הנותנים דרך קבע במה בעיקר לעמדות הציבור היהודי.

ולצד זה, אם לא נאפשר אפילו בתחומים אזרחיים "רגילים" פתחון פה לבני המיעוט הערבי – האם אין בכך משום הדרה מהמרחב הציבורי? האם בן המיעוט הערבי יכול שלא להרגיש כאילו דעתו אינה מעניינת כלל – אם גם במקרים של יעד תיירות מועדף, סיסמאות מחשב, חקירות שחיתות – אין שואלים את דעתו? לדעתנו, הרגל ציבורי כזה לא יכול להתפרש אלא כהדרה שיטתית של דעתו של הציבור הערבי מהמרחב הציבורי.

33. חשוב להדגיש: בהקשרים אחרים קיימת רגישות ציבורית גבוהה להדרה.

יכולים אנו לדמיין יחד מה הייתה התגובה הציבורית (והעיתונאית) לעיתון אשר היה בוחר דרך קבע לדווח על סקרים אשר אינם כוללים את הציבור האתיופי (ואפילו הייתה בצד הדיווח הנמקה עניינית – שסקרים בקרב ציבור זה יקרים יותר). גם כאשר נטען כי האפליה היא על בסיס ענייני, קמה קול זעקה ערכית חוצת עדות וציבורים, תוך התגייסות כללית לימין העדה האתיופית, וכנגד האפליה, ולא פחות החשפלה הכרוכה באפליה ציבורית ומפומבית על בסיס עדה.

יכולים אנו לדמיין יחד מה הייתה התגובה הציבורית והעיתונאית לעיתון אשר היה בוחר דרך קבע לדווח על סקרים אשר אינם כוללים דעתו של הציבור המזרחי.

יכולים אנו לדמיין יחד מה הייתה התגובה הציבורית והעיתונאית לעיתון אשר דרך קבע היה בוחר לדווח על סקרים הסוקרים גברים בלבד (גם בנושאים שאינם מייחדים גברים). כלום לא היו קוראות העיתון מרגישות כי דעתן כלל אינה נחשבת?

בדיווחים על סקרים מסוג זה היינו רואים דיווחים גזעניים, פוגעניים, המפלים קבוצה אחת ללא כל בסיס ענייני תוך יצירת מרחב ציבורי שיש בו אנשים שדעתם נחשבת יותר ואנשים שדעתם לא נחשבת כלל – עד כדי שאין טעם לשאול או לדווח עליה.

עתה נשווה בנפשנו כי כלל העיתונות הישראלית הייתה דרך קבע מפרסמת סקרים המדירים את הציבור האתיופי / המזרחי / ציבור הנשים – האם יש ספק כי הייתה קמה קול זעקת השמימה? האם ניתן היה לטעון כי אין בכך פגיעה קשה במעמדם וחשיבותם של ציבורים אלו במרחב הציבורי? ברור שיש לחשיב על כך בשלילה.

מה אם כן ההבדל בין דוגמאות אלו ובין חוסר ייצוג ציבורי של דעת הציבור הערבי? כאמור, יש הבדל. בחלק מן המקרים חלק גדול מידי מהציבור (היהודי) חש כי קיימת אבחנה עניינית (וממילא קיימת הצדקה עניינית לדיווח על עמדות הציבור היהודי). אולם אין בכך כדי להפוך את ההדרה של הציבור הערבי לברירת מחדל קבועה, גם באותם מקרים בהם אין לכך הצדקה עניינית.

34. ולבסוף, אין אנו מקלים ראש בטענת ההצדקה הכלכלית. אין ספק כי שיקולים כלכליים ראוי שישפיעו, במידה מסוימת, על היקף החובות האתיות – שכן אין טעם לגזור גזרות אתיות שציבור העיתונות במצבו דחיום, אינו מסוגל לעמוד בהן. עם זאת, אף אחד מהנילוונים לא עשה מאמץ לחיכוך בפנינו כי אכן הפער הכלכלי בין סקר יהודים וסקר ישראלים גדול עד כדי כך המצדיק סטייה מתנורמה האתית הראויה. להפך, עובדה היא שידעיות אחרונות בסקרים המוזמנים על ידו כולל את הציבור הערבי. משכך השיקול הכלכלי, שגם כך אינו יחיד ולעתים אינו מכריע בסוגיות אתיות, אין בו כדי לשנות מהכרעתנו.

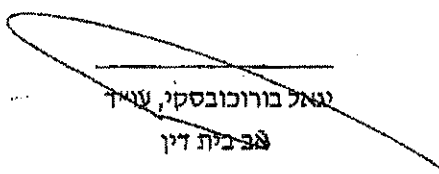
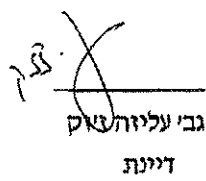

סיכום וסוף דבר

35. סוף דבר שהננו מורים על הרשעת הנילוונים בעבירה על סעיף 14 לתקנון האתיקה של מועצת העיתונות.

בהתחשב בכך שהמדובר בהצגת חרטה על נורמה ערכית, אנו סבורים כי יש לחסותם בצד הנמוך של הענישה, ומורים על אחרת חניונים. כמו-כן, אנו מורים לחניונים לפרסם את הפרסום הבא:

"בהחלטתו מיום 3.12.17, קבע בית הדין לאתיקה של מועצת העיתונות בישראל כי העיתונאים בישראל חייבים, ידיעות אחרונות והאתר Ynet פרסמו כותרות המטעות המדווחות על סקרים המשקפים את דעתם של ה"ישראלים" או ה"ציבור", כאשר הלכה למעשה הסקרים דגמו את הציבור היהודי בלבד. העיתון "בשבע" פרסם סקר שסקר את הציבור היהודי בלבד, ללא כל גילוי נאות בהקשר זה (בכותרת או בכתבה). בית הדין קבע כי אין לפרסם דרך קבע סקרים המדווחים על דעתו של הציבור היהודי בלבד – אלא אם יש לכך הצדקה עניינית. פרסום סקרים שאינם כוללים את הציבור הערבי, מהווה חרטה של הציבור הערבי מהמרחב הציבורי והעיתונאי, ועבירה אתית על תקנון מועצת העיתונות."

היה ולא יפרסמו חניונים, או מי מהם, את הפרסום האמור, אנו מורים לכלי התקשורת החברים במועצת העיתונות, לפרסם את האמור תחתם.

 נאמן בורוכובסקי, עו"ד בבית דין	 גבי עליזה יזק דיינת	 גבי דורית שרד דיינת
--	--	--

ניתן מיום 3 בדצמבר 2017

מ13217800